D•N
26/7 1950

Makt och rätt i Östersjön

Självfallet är att Danmark och Sverige i sina i måndags avgivna noter avvisat det ryska anspråket på att ryskt sjöterritorium skulle sträcka sig tolv sjömil ut i Östersjön, mot de tre eller fyra sjömil som av ålder varit gällande enligt folkrätten. Tonen i de praktiskt taget likalydande noterna är energisk. Man framhåller att enligt en sedan hundratals år fixerad och allmänt erkänd uppfattning en gräns på tre eller fyra sjömil förelegat i Östersjön och att havet utanför denna gräns måste betraktas som ett fritt hav, vilket ej kan bli föremål för ockupation. Det ryska anspråket siktar alltså till "intrång på det fria havet, där varje lands undersåtar har rätt till fiske eller samfärdsel utan ingrepp från andra staters sida". Man "anser sig böra taga alla förbehåll mot att en stat nu utvidgar sitt territorialvatten utöver de historiskt givna gränserna".

Så långt är allt gott och väl. De ryska kraven stämplas med all rätt som helt obefogade, som ett försök till rättsstridig ockupation. Men vad skall i praktiken ske? Rysslands vidhållen med all säkerhet sina anspråk, och dess härskare har vant sig vid att underlägsna grannar under protest faller undan, dvs. att den ryska ståndpunkten i praktiken blir gällande. Man kan befara att resultatet blir sådant även i detta fall. Vill Sverige hålla på sin rätt, blir det nödvändigt att kräva ytterligare förhandlingar i saken, att genom repressalier förmå ryssarna till reträtt, eventuellt att lämna eskort åt svenska fartyg som driver fiske i närheten av den ryska kusten. Eljest blir protesten utan varje reell betydelse.

Värre är att Ryssland i själva verket inte respekterar ens den tolvmilsgräns som det med orätt gör anspråk på. De svenska fiskebåtarna "Marion" och "Larex" liksom danska fiskebåtar har upprepats utanför tolvmilsgränsen, och deras besättningar har förts till rysk hamn och utsatts för långa och pressande förhör. Dessa övergrepp har helt enkelt förnekats, i den formen att man dels hävdat tolvmilsgränsen, dels gjort gällande att de attackerade fiskebåtarna befann sig innanför denna gräns. Det har talats om att åtminstone låta ett danskt-svenskt eskortfartyg medfölja fiskebåtarna under nästa säsong för att i händelse av ryska uppbringningar skrida till undsättning eller i varje fall fastslå de prejade fartygens position. Det är likväl tveksamt om ens en sådan aktion till hävdande av svensk rätt — enligt ryssarnas egen version av denna rätt — är att vänta. Inom socialdemokratisk press har redan utan protest från andra regeringsorgan förklarats att det är bättre att pensionera "de stackars fiskarna", eventuellt alla svenska fiskare, än att komma i konflikt med Ryssland. Efter denna fingervisning från den svenska regeringens språkrör lär ryssarna inte hysa någon oro för att fortsätta uppbringningarna både utom och innom den gräns de själva kräver.

Skäl finns att anta att de ryska anspråken är stadda i ytterligare tillväxt. I en rysk avhandling i våras påstods med ödlig kvasivetenskaplig apparat att hela Östersjön egentligen vore ett slutet hav, alltså närmast ett ryskt innanhav. Kravet på tolvmilsgräns framställdes först den 6 juni i år — i strid mot tidigare ryska deklarationer; ingenting hindrar Ryssland att på grundval av de nya data som framkommit ytterligare utvidga sin makt i Östersjön.

Om de svensk-danska noterna resulterar i att de ryska anspråken godtas utan att erkännas, har makten — låt vara inom ett begränsat område — ännyo vunnit en billig seger över rätten. Protesten får helt ersätta det reella hävdandet av en rättsynpunkt. För Sveriges del är denna metod att "ta sats för att dra sig tillbaka" alldeles särskilt omotiverad. Vi skall enligt 1946 års kreditavtal sända de för hundratals miljoner varor till Ryssland under de närmaste åren — för betalning efter femton år. Varför inte kräva ett tyskt erkännande av rätten i Östersjön under framhållande av att våra kreditprestationer eljest inte blir fullföljda? Varför systematiskt sätta den ryska rätten före vår rätt? Det går dock bra långt att vi skall producera för rysk räkning medan ryssarna utan skymt av rättsgrund uppbringar våra fartyg.

Penningpolitiskt initiativ?

Att från riksbankshåll få något besked om vilka planer som ligger bakom upphörandet med stödköpen på obligationsmarknaden var under tisdagen omöjligt. Denna tystlåtenhet är naturlig. Verkan av de förändringar i penningpolitiken som till äventyrs planeras blir i hög grad beroende på den osäkerhet som allmänheten och näringslivet känner inför hur långt riksbanken är beredd att sträcka sig i fråga om ett obligationskursfall.

Å andra sidan är det inte otroligt att tystnaden tillhör den sort som brukar kallas välsalig. Då riksbanken stumt åser att en spekulation i kursfall börjar göra sig gällande kan detta inte gärna tolkas på annat sätt än att marknadens reaktion är beräknad och kanske rent av eftersträvad.

Den justering av obligationskurserna som upphörandet av stödköpen kommer att innebära är i alla händelser en logisk slutsats av det allt klararе framträdande inflationshotet. Det hade varit att göra om dumheten från 1946 och 1947 att i detta läge, som fick en utmärkt karaktäristik i riksbankafullmäktiges hemställan om skärpta kassareservbestämmelser för affärsbankerna, fortsätta med stödköpen på obligationsmarknaden. Strävan att hålla räntan nere kräver dessa är stödköp som rörde sig om ett par miljarder kronor — en klargörande dementi på talet om att räntepolitiken i den moderna ekonomin skulle ha spelat ut sin roll. Detta betydde ett lika kraftigt tillskott till likviditeten inom näringslivet under en period då — med undantag för någon kortare tid — en likviditetsåtstramning hade varit önskvärd.

Hur stora återverkningarna på räntan kan komma att bli av en stram obligationspolitik är omöjligt att säga. Några mer betydande förändringar behöver man dock säkerligen inte räkna med, om saken handhas på rätt sätt från riksbankens sida. Även om kursen på guldkantade lånen skulle falla så lågt som till 86, skulle detta inte betyda större räntesegring än från 3 till 3½ procent. Ett så stort kursfall är väl inte heller att vänta — det skulle inte förvåna om en räntesegring med omkring en kvarts procent skulle visa sig tillräcklig. Obligationsmarknadens centrala roll i den moderna penningpolitiken gör det möjligt att även med mycket små variationer av räntan åstadkomma en kraftig reaktion inom näringslivet; i Förenta staterna räknar man med att variationer på t. o. m. en åttondels procent skall ge betydande utslag på likviditet och investeringsvilja. Detta beror på att räntevariationerna inte längre, som i den "gamla" penningpolitiken, är någon primär faktor. Det är strambeten på penningmarknaden och dess inverkan på kreditinstitutens villighet att låna ut medel för investeringar som avgör.

Förändringarna i räntan är ett utslag av denna strambet, inte det som i sig åstadkommer graden av stramhet.

PRESSGRANNAR

Arbetarpensioneringen diskuteras av Aftontidningen (s), som finner att vi för närvarande inte kan göra folkpensioneringen så stor att andra pensionsformer blir överflödiga. Det gäller då närmast att övervinna det system av avdrag på folkpensionärsmännens sum hindrar den enskilda arbetarpensionens utveckling.

Sannolikt blir vi nödsakade att taga ett steg i sänder. Tills vidare skulle gränsen för den avdragsfria inkomsten kunna utplånas, varigenom ett hinder röjts för ordnande av en viss pension genom samverkan mellan anställda och företag. En vidare utveckling av tjänstepensionen för arbetare måste för övrigt säkerligen lämnas företrädesvis åt parterna och icke kräver statens direkta medverkan. Så småningom kan naturligtvis den allmänna ekonomiska situationen så förbättras, att en tjänstepension genom statens försorg kan ordnas för alla arbetstagare.

Men en sak är oförsonlig hur frågan än ordnas i utgifterna belastar folkhushållet, och det går icke att genomföra pensioneringen utan att avsätta från så mycket annat, som motsvarar kostnaderna för pensioneringen.

På lång sikt behöver belastningen på folkhushållet inte bli så stor. Om pensionerna sparas in under hela anställningstiden av företagen och de anställda gemensamt, bör så småningom avkastningen på investeringarna kunna täcka kostnaderna för pensionerna. Ja, frågan är om inte arbetarpensioneringen kan komma som en tacknämlig sparform i ett sparbehövande folkförsäkringssamhälle.

Återigen har planhushållarnas brist på förutseende demonstrerats, framhåller Eskilstuna-Kuriren (fp): Det är inte många veckor sedan finansministern bebådade lättnader i byggnadsrestriktionerna. Det gick mycket vårt det löftet var och vilket mått av planhushållande framsynthet, som låg bakom detsamma, framgår av statsministerns tal i Åala och Östervåla på måndagen. Det är inte alla fråga om utsikter till lättnader. Vad vi ha att räkna med är att en ny skärpning kan bli oförkomlig. Så gungande är den samhällsekonomiska balans, som regeringen synes sig ha uppnått och över vilken hr Erlander även nu uttalade sitt självberöm.

Just i det avseende som den socialdemokratiska planhushållningen säga vara särskilt överlägsen — att ingripa i tid mot konjunktursvängningarna — har den sedan 1945 gång på gång visat sin oförmåga. Att statsministern skryter över framgången när måsbyckandet blivit uppenbart bör till påseen.

DET KLUVNA SCHWEIZ

SCHWEIZ har inget eget språk, och något schweiziskt folk finns det egentligen inte heller, endast tyskschweizare, franskschweizare, tessinare och rätoromaner, som allesammans är lika goda schweiziska medborgare och patrioter. Men den romantiska nationalismens bådа huvudingredienser, språket och blodsförvantskapen, saknas alltså, och det är en egenhet som ofta glöms bort när det talas om flerspråkigheten och över huvud taget om den brokiga mångfald som ryms inom edsförbundets ram. Den schweiziska nationalkänslan har ett nyktert, lätt fiskerhart underlag: den är knuten till de gemensamma politiska institutionerna och den gemensamma historien.

Mot denna bakgrund bör man se den i Schweiz överallt omhuldade och blomstrande lokalpatriotismen. Hemstaden eller hembygden är en schweizares rätta fosterland: där är han omgiven av stamfränder, och där talas den dialekt som är hans verkliga modersmål. I det sammanhanget spelar naturligtvis kantonernas självstyrelse en viktig roll, omständigheten att Schweiz är en förbundsstat, en av miniatyrstater hopfogad federal småstat. Men hembygden omfattar endast i undantagsfall en hel kanton: nästan alla de 23 måste delas upp i mindre bitar — och först då upptäcker man vilket svåröverskådligt pussel Schweiz i själva verket är.

Som edsförbundare hör schweizaren närmast hemma på ett inter- eller överinternationellt plan, som kantonernas och lokalpatriot är han däremot utpräglat provinsiell, och denna spänning mellan internationellt och provinsiellt, mellan vid överblick och begränsade perspektiv är ett fundamentalt inslag i schweiziskt liv.

För att återgå till språkfrågan: det karaktäristiska är inte bara obenägenheten av ett specifikt schweiziskt språk, utan också att det språk som talas intimt knyter landet samman med allа de omgivande språkområdena: det tyska, det franska och det italienska. Schweizarna blir på det sättet delaktiga i tre stora kulturer, något som gör dem ovanligt internationellt medvetna. Men språkgemenskapen över de politiska gränserna uppfattas samtidigt som ett latent hot mot den nationella särarten och självständigheten, och till att försvar odlar schweizarna därför dialekten, det språkligt provinsiella. Av Europas småstater är Schweiz ensamt om att bara ha storvuxna grannar, och det trycket är påfrestande nog även utan all extra belastning. Under det senaste halvseklet — åtminstone — har nordgränsen varit ojämförligt hårdast utsatt för press, och därför är det tyskschweizarna som klarast upplever avvisandestrandet från de utländska språkförvanterna. Den rikstyska nationalismen och ännu mer nazismen har drastiskt vidgat klyftan mellan tyskschweizare och tyskar och därigenom har, automatiskt frestas man säga, den dialektala observansen skärpts.

Dialekterna understryker det mosaikartade i landets struktur, ökar den språkliga splittring som redan flerspråkigheten medför. Om schweizarna i allmänhet vore tvåspråkiga, kunde man ju ändå tala om språklig sammanhållning och enhet, men det är de inte. Flerspråkigheten är en inbemsk tillgång som schweizarna för ovanlighetens skull inte helt har utnyttjat. Det vore, kunde man tycka, inte orimligt om barnen i det tyska Schweiz redan som små finge lära sig franska eller italienska och om barnen i de franska och italienska kantonerna finge lära sig tyska. Men så sker endast i undantagsfall, och i de tyskschweiziska sekundärskolorna räknas därför franskan och italienskan till de främmande språken — det vanliga är för övrigt att man läser franska och engelska. De sex första skolåren nöjer man sig med modersmålet, och det är regel snarare än undantag att schweizare från olika landsändar endast med svårighet kan meddela sig med varandra. Frågan ligger naturligtvis annorlunda till för studenter och vissa yrkesgrupper, men de som perfekt och utan brytning talar både tyska och franska (eller tyska och italienska) är inte så många som man på förhand kunde vara böjd att tro och detta därför att språkkunskaperna är relativt sent förvärvade.

Den energi med vilken tyskschweizarna odlar dialekten skapar ökad distans inte bara till rikstyskarna, utan också till de landsmän som har franska eller italienska till modersmål. De inbördes rätt avvikande dialekter som brukar sammanfattas under beteckningen schweizerdütsch har det gemensamt att de allesammans är närapå hermetiskt slutna för den som endast kan högtyska; så stor är olikheten. Lärare och föreläsare använder vanligtvis högtyska, som ju är de tyskschweiziska kantonernas enda officiella språk, men utanför skolorna och ett antal andra kulturella och administrativa institutioner talas det alltid och överallt dialekt: i hemmet och på arbetsplatsen, i städerna och på landet, i akademiska kretsar och bland affärsfolk. Sedan är det en annan sak att alla vuxna naturligtvis förstår och kan tala högtyska, som också genomgående är skriftspråk. Men den som inte hjälpligt kan reda sig med schweizerdütsch är och förblir en främling i det tyska Schweiz, han må sedan härstamma från Bagdad eller Genève.

Bortåt 73 procent av schweizarna är tyskspråkiga, en siffra som ger en föreställning om den betydelse dialektvanorna har för bevarandet av det provinsiella draget i schweizarisk liv. Med sin dialekt markerar man att man är schweizare och att man också vill vara det inte från Appenzell och inte från Zürich eller Basel. En biologiprofessor från Bern, som signaturen häromsistens hade till bordsgranne, förklarade att det krävde mycken möda att hålla dialekten ren. Själv kunde han, enligt vad han uppgav, tala en i alla avseenden perfekt Bern-dialekt, men huntom var inte lika duktig. Hon hade visserligen vuxit upp i Bern, men egentligen var hon från grannkantonen Solothurn, och det kunde därför inträffa att hon använde en felaktig ordform eller en tvivelaktig syntaktisk vändning. Eftersom barnen självfallet måste lära sig prickfri Berndialekt, hade han — pappan — en grannlaga uppgift: att ständigt korrigera dem utan att sätta moderns auktoritet på spel. Biologiläktorn var en älskvärd man, som med ett leende redovisade sitt fall och som den fortlöpande språkkontrollen uppenbart beredde en angenäm förströelse. Men skämtade gjorde han inte.

Det provinsiella i Schweiz hänger oupplösligt samman med språkförhållandena och den politiska specialstrukturen, men också med den småborgerliga attityd som i varje fall i de tyskspråkiga kantonerna helt präglar livsstilen. Schweiz är en jättelik småstad, som trots industrier, internationell resetrafik och världsomspännande företagsamhet gör ett litet gammaldags intryck. De senaste årtiondenas uppmjukning av det borgerligt konventionella har på något vis gått Schweiz förbi. Ungdomen har inte trängt sig fram i rampljuset i tillnärmelsevis samma utsträckning som i Sverige, som ju också har stått utanför de båda storkrigen. Socialt har Schweiz visserligen i mycket ändrat uppsyn, men de äldre har bevarat sin auktoritet, och livsföringens traditionella normer har förblivit i kraft. Delvis beror denna stabilitet på kantonsindelningen, som väl är den ytterста grunden till att Schweiz saknar en verklig storstad och över huvud taget ett dominerande centrum för intellektuell och social opinionsbildning.

De schweiziska kvinnorna har ingen rösträtt, men som husmödrar är de likafullt tongivande: det välskötta hemmet är den borgerliga idealbildningens fäste. Städning är något av en rit. Ett blankande golv är närapå ett moraliskt värde: glansen vittnar om närvaron av kardinaldygderna flit, ordentlighet och sparsamhet. Men det propra härskar inte bara inom hemmets väggar. En sparvagnskonduktör i Zürich kan bleka av vrede om han ser ett kvitto slängas på golvet. En avgående ämbetsman kan skälunras med bekrämmet att han lämnar sin efterträdare "en oklanderligt städad våning" i arv. Ingenting är mera karaktäristiskt för schweizisk borgerlighet än den starka värdebetoning sådana från hushållsarbetet lånade bilder äger. Det skulle i så fall vara avgöreten mot det lyxiga och mondäna; societetsliv förekommer knappast, annat än i vissa frankschweiziska miljöer. Turistlandet Schweiz med sitt internationella skimmer är en tunn kulissfasad, som endast på avstånd eller vid en flyktig genomresa kan skymma bort den småborgerliga interiören.

Den provinsiella förankringen har inte hindrat en världsvid politisk och ekonomisk orientering, men kulturellt måste den nog sägas begränsa perspektiven — framför allt för den stora publiken — och minska Schweiz möjligheter att göra sig internationellt gällande. Det vore rätt naturligt, så kunde man resonera, om schweizarna i gemen i stället för att gruppvis isolera sig försökte tillgodogöra sig det mesta möjliga av den mångfald de har inom sällsynt bekvämt räckhåll. Rollen som medlare och förmedlare mellan germanskt och romanskt, mellan nord- och sydeuropeiskt borde ligga nära till hands för ett land som är flerspråkigt och dessutom både katolskt och protestantiskt och beläget på ömse sidor alppassen. Schweiz har också en stor tradition på området. Avgörande impulser för den europeiska romantiken förmedlades från Italien till länderna på andra sidan Alperna av Zürich-humanisterna Bodmer och Breitinger. Genèvaren Rousseau underminerade franskklassicismen och bereddе väg för sin landsmanninna madame de Staël, som introducerade den tyska romantiken i Frankrike och lanserade romantikens Italien. Baselprofessorn Burckhardt svarade för nästa renovering av Italienbilden och Heinrich Wölfflin ägnade sig bl. a. åt att utreda skillnaden mellan konstuppfattningen norr och söder om Alperna. Oppenheten, mottagligheten för de stilskapliga folkgruppernas kulturarv återfinns vidare — som Fritz Strich har visat — hos en rad av de främsta författarna. För Gottfried Keller och C. F. Meyer har sålunda franskklassicismen varit en viktig inspirationskälla, medan en gestalt som Amiel, som helt står på den tyska idealismens grund, inte har någon motsvarighet i det tyska Schweiz. Denna tendens kunde illustreras med många andra exempel, som allesammans visar en frändskap och ett ömsesidigt utbyte mellan den tyska förromantiken och romantiken och det franska Schweiz och mellan tysk och fransk klassicism och det tyska Schweiz. Det är helt i traditionens stil att den från Zürich härlige Homeger har gjort karriär i Paris, medan den franskschweiziske komponisten Frank Martin har blivit lärare vid konservatoriet i Köln.

Naturligtvis finns det även i dag en intellektuell och konstnärlig elit som medvetet odlar den mångsidiga insikt som på ett så speciellt vis står schweizarna till buds. Men huvudströmmen, den stora kulturpubliken, för sig i motsatt riktning, är benägen att isolera sig efter språk- och dialektgränserna, fascineras av det provinsiella. En författare som inte helt anpassar sig efter de ging-

Såråberror i rådmansdräkt vid en procession i Zürich. Domkyrkans torn sticker upp över taken.

— en General Motors produkt

Opel Kapitän, bilen som gjorde sådan enorm sensation när den introducerades 1939, kommer nu tillbaka för första gången på 11 år. Årets modell har många nya finesser och är av samma höga kvalitet som förkrigsmodellen, vilken man alltjämt ser rulla på svenska vägar. Låt närmaste GM-återförsäljare demonstrera den! Njut av dess vackra, svepande linjer. Provsitt de rymliga, bekväma sätena. Känn vilken perfekt, vilsam körställning — den eleganta ratten med spakar för växling och körriktningsvisare, den sidomonterade handbromsen, instrumentbrädan med sin rikliga utrustning av lättlästa instrument, kontrollampor, låsbart handskfack etc. — allt är lättillgängligt och placerat just där man vill ha det. Men för att komma fullt till sin rätt måste Opel Kapitän köras. Ni måste höra hur tyst den livliga 60 hk 6 cyl. toppventilmotorn arbetar även vid höga hastigheter, känna hur vagnen "flyter" fram på vägen, hur den "tiger sig" genom kurvorna. — Prova Opel Kapitän — och Ni blir Opel-entusiast!

GENERAL MOTORS NORDISKA A.B. STOCKHOLM

Auktoriserade återförsäljare:

Gustaf Byrenius AB
Birger Jarlsgatan 32
Tel. 22 82 80

Motorami
AB Amerikanska Motorimporten
Atlasmuren 1 och Kungsgatan 5
Tel. 34 02 00
Filial i Södertälje

Gösta Hall AB
Nybrogatan 51
Tel. 67 91 20

DAGENS NYHETER

TEGELBACKEN, STOCKHOLM 1
Telefon: 22 40 00
Telegramadress: *Dagnyheter*, Postgiro 1816 (för annonser) samt 1817 (för prenumeration)

Chefredaktör: *Herbert Tingsten*. (Träffas skriftl. kl. 13.30—14.30)
Politisk huvudredaktör: *Leif Ehlberg*.
Redaktionschef och ansvarig utgivare: *Sten Rudman*.
Dagens Nyheters Aktiebolag
Verkst. direktör: *Helge Hallbrom*.

PRENUMERATIONSPRISER
A Stockholmsupplagan
Månad .. kr. 16 Kvartal .. kr. 48
Halvår .. kr. 96 — Helår .. kr. 192 —

SENASTE ANNONSTILLSLUTA daterad 12/8 1950 tillhandahållen på begäran.

Dagens Nyheters tryckeri. Stahm.

© Tingstensamlingen Publicerad med tillåtelse av Dagens Nyheter AB.